

Альона Тронь-Радомська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ УКРАЇНСЬКИМ СПОРТОМ В ГЕНЕРАЛЬНІЙ ГУБЕРНІЇ: СТАНОВЛЕННЯ, СТРУКТУРА, ЕВОЛЮЦІЯ (1939–1944)

Alona Tron-Radomska

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

UKRAINIAN SPORTS MANAGEMENT BODIES IN THE GENERAL GOVERNMENT: INCIPIENCE, STRUCTURE, EVOLUTION (1939–1944)

The Ukrainian Central Committee organized the life of Ukrainians in the territory of the General Government. Its operation involved the well-established work of the network of separate management bodies. On the basis of archival materials, sources of personal origin and historiography, the author of the article finds out the peculiarities of constructing the administrative vertical of the Department of guardianship of the youth and family. The article emphasizes that despite the fact that the Ukrainian Central Committee was forced to duplicate the bodies of occupation authorities in the field of sports and physical culture, as a model it adopted not German approaches, but approaches traditional for Galicia since the beginning of the 20th century. It is noted that Ukrainian management structures were effective in the sports industry. This is evidenced by the holding of high-level sports competitions and the successful organization of mass sports events which, in the conditions of occupation, was a remarkable achievement.

Keywords: Ukrainian Central Committee, General Government, sport, Volodymyr Kubyovych.

Функціонування Українського центрального комітету (УЦК) як установи, що здійснювала управління всіма сферами життя українців на території Генеральної губернії (ГГ), підконтрольній німецькій владі з 1939 року, передбачало чітко налагоджену роботу мережі органів управління. Реалізацію політики УЦК забезпечували структурні одиниці – відділи, які були ключовими інституціями в організації життя краю. Серед них окреме місце займав Відділ опіки над молоддю і родиною. З огляду на пластові традиції виховання молодого покоління на західноукраїнських землях у поєднанні з авторитаризмом окупаційної влади, що проявлявся у жорсткому контролі над організацією суспільного життя, в Генеральній губернії сформувалася власна, відмінна від інших окупованих територій структура управління цією сферою.

Питання організації життя молоді, відповідно й спорту, в Генеральній губернії знайшло фрагментарне відображення в сучасній історіографії. Уведення до наукового обігу нових джерел, збагачення архівної бази поряд із опрацюванням тогочасної періодики сприяло появі кількох наукових праць, що дають уявлення про розвиток молодіжної та спортивної сфер на цих землях. Особливе значення мають праці Володимира Гінди¹, який на підставі вивчення періодичних видань та архівних документів порівняв організаційну структуру спорту в Райхскомісаріаті Україна, Трансністрії та дистрикті «Галичина», розкрив деякі особливості діяльності ланок спортивних ігор, футболу (копаного м'яча), шахів. Історіографічну цінність мають ті праці дослідника, в яких відображено реалії суспільно-культурного життя Генеральної губернії, події, що відбувалися в регіоні з літа 1941 року. Він реконструював стан розвитку спорту та фізичної культури в дистрикті «Галичина», але зовсім не враховуючи територію Закерзоння.

¹ Гінда, В. (2009). Організація спортивного життя в окупованій німцями Україні (1941–1944 рр.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 16, 72-78; Гінда, В. (2012). *Український спорт під нацистською свастикою (1941–1944 рр.)*. Житомир: Рута, 500.

Відомості про формування як центральних, так і регіональних органів управління відділу молоді, їхню структуру в контексті вивчення культурно-освітньої політики УЦК частково відображено й у дослідженнях В. Офіцинського¹, І. Андрухова та В. Ковалика², О. Гурської³, В. Кучера⁴.

Важливими в контексті досліджуваної проблеми є публікації документального характеру Я. Дашкевича⁵, В. Сергійчука⁶, М. Іваника. Останній детально оглянув матеріали архіву УЦК, що зберігається в Оттаві, відзначаючи його фундаментальну роль у дослідженні окупаційної політики на території Західної України, адже у ньому широко представлено матеріали з першого періоду існування Генеральної губернії (1939–1941). Наголошуючи на документах з архіву УЦК, що висвітлюють діяльність даної інституції на Холмщині, Посянні, Лемківщині, автор підкреслює що «історія українців в ГГ не починається з моменту включення у неї в 1941 р. галицьких земель як 5-го дистрикту, але що майже мільйонний контингент корінних та етнічних українців з українських земель Закерзоння підданий був німецькій окупаційній політиці в ГГ вже від вересня 1939 р.»⁷. Погоджуючись із цим твердженням, ми також зосереджуємося на періоді функціонування УЦК, що охоплює 1939 рік і триває до літа 1941 року.

Стан сучасного вивчення діяльності окупаційної влади на території України під час Другої світової війни та систематичне збагачення джерельної бази підтверджує необхідність комплексного підходу до зазначеної проблеми. Молодіжна політика, зокрема спортивна у 1939–1944 рр. є одним із визначальних аспектів розвитку суспільно-політичного та культурного життя українців в Генеральній губернії, що досі не було предметом окремого дослідження.

Мета статті – на основі архівних матеріалів, джерел особового походження⁸ та на підставі історіографії показати особливості побудови вертикалі управління Відділу опіки над молоддю і родиною на території Генеральної губернії.

Коли створювалася зазначена адміністративна одиниця, німецька окупаційна влада не мала наміру розвивати спортивну галузь. Саме утворення Українського центрального комітету, що організовував життя українців у Генеральній губернії, на чолі якого стояли українці, слугувало відправною точкою в розвитку спортивної сфери на означених теренах, оскільки «німці напередодні та в ході Другої світової війни не розробляли жодних програм розвитку спорту в Україні та й не могли цього зробити, виходячи з їх расової теорії»⁹. Діяльність УЦК була строго регламентованою. В. Кубійович описав специфіку діяльності спортивних товариств, зазначивши, що вони «діяли за тихою згодою німців і під їхнім контролем»¹⁰. Окрім того, «спортові і тіловиховні організації підлягали в правлінні Генеральної Губернії окремому уповноваженому для справ спорту в Генеральній Губернії»¹¹.

¹ Офіцинський, В. (2001). *Дистрикт Галичина (1941–1944). Історико-політичний нарис*. Ужгород: Гражда, 142.

² Андрухів, І., Ковалик В. (2011). Культурно-освітнє життя на Станіславщині в умовах нацистського окупаційного режиму. *Схід*, 3 (110), 78-83.

³ Гурська, О. (2009). Діяльність Українського Центрального Комітету у Генеральній Губернії під час Другої світової війни (1941–1944 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 652, 152-156.

⁴ Кучер, В., Стефанюк, Г. (2010). Окупаційний режим в дистрикті «Галичина». *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття: Історичні нариси. У 2 книгах*, 1, 392-412.

⁵ Дашкевич, Я. (1999). Документи Українського Центрального Комітету в Національному архіві Канади про польсько-українські стосунки 1941–1944 рр. *Матеріали засідань Історичної та Археологічної комісії НТШ в Україні*, 2, 157-159

⁶ Сергійчук, В. (2004). *Український здви́г: Закерзоння*. Київ: Українська видавнича спілка, 840.

⁷ Іваник, М. (2010). Архів Українського центрального комітету в Кракові як джерело до вивчення німецької окупаційної політики щодо українців в Генеральній губернії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*, 15, 213.

⁸ Насамперед ідеться про публікації голови УЦК В. Кубійовича та очільника УКК, а згодом його заступника Костя Паньківського. Ці роботи можна залічити як до історіографії, так і до мемуаристики, оскільки їхні автори були безпосередніми учасниками подій.

⁹ Гінда, В. (2012). *Український спорт під нацистською свастикою (1941–1944 рр.)*. Житомир: Рута, 16.

¹⁰ Кубійович, В. (1975). *Українці в Генеральній Губернії 1939–1941*. Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 246.

¹¹ Паньківський, К. (1965). *Роки німецької окупації*. Нью-Йорк–Торонто: Ключі, 122.

Одним з шести відділів УЦК був Відділ опіки над молоддю і родиною. Його завдання полягало у відновленні й популяризації спорту на території Генеральної губернії. Також він займався національно-суспільним вихованням молоді. Прикметно, що де-факто дана інституція з 1939 року діяла як Відділ виховання молоді при Українській станиці в Кракові. Він ділився на два підвідділи – виховання юнацтва (до 18 років) і виховання молоді (від 18 років). Відділ мав організувати та виховувати українську молодь на терені всієї Генеральної губернії. У межах Відділу виховання молоді були окремі підвідділи (діловодства), такі як мандрівництва й таборування, національно-суспільних виховних справ, змагу й руханки, жіночих справ тощо. До ключових завдань ВВМ належали організація відділів, кадрова робота, написання інструкцій, ознайомлення з ними представників повітових осередків¹. Очолював відділ Я. Рак, колишній пластовий діяч. Після його відставки у серпні 1940 року (причиною був конфлікт з німецькою владою) управління взяв на себе інженер Володимир Татомир, який до війни був просвітителем², потім Володимир Кубійович, а з грудня 1942 року – інженер Роман Олесницький. Коли останній у серпні 1943 року пішов до війська, очільником відділу став професор Зенон Зелений³.

Після реорганізації Відділ опіки над молоддю і родиною займався справами виховання молоді й фізичного виховання, натомість родинні проблеми були прерогативою відділів суспільної опіки, культурної праці й жіночих секцій⁴.

Поширення влади генерал-губернатора Г. Франка на територію Галичини та самостійницька позиція Української національної ради позначилися на специфічному для того часу форматі управління справами суспільної опіки на цій території. Так, у вересні 1941 року вийшло розпорядження уряду генерального губернатора про створення у Львові Українського крайового комітету (УКК), який мав той же статут, що й УЦК, але був від нього незалежним⁵. Український крайовий комітет діяв на території дистрикту «Галичина» з 1 вересня 1941 року до 1 березня 1942 року. Функції Українського допомогового комітету виконував Український окружний комітет. Посаду голови УКК обіймав К. Паньківський. Структурними підрозділами УКК були чотири відділи (організаційний, фінансовий, відділ праці та відділ у справах молоді, а також Жіноча служба Батьківщині, Комісія у справах надання матеріальної допомоги студентам)⁶. Відділ у справах молоді УКК відповідав за координацію діяльності всіх молодіжних організацій на території Галичини, особливо спортивних.

Політика Відділу опіки над молоддю і родиною УЦК мала два напрямки – виховний та спортивний. Реалізацією цих завдань займалися відповідні референтури УЦК – виховна та тіловиховна. Зауважимо, що з заснуванням УКК при Відділі у справах молоді створювався підвідділ, який відповідав за функціонування спортивних і тіловиховних організацій, так звана Тіловиховна секція під керівництвом професора Тимоша Білостоцького, учителя тіловиховання, довголітнього члена управи товариства «Сокіл-Батько»⁷. Із заснуванням зазначеної секції усі спортивні товариства, які було відновлено або створено в липні, підпорядковувалися їй. Вони залишилися самостійними, зберегли колишні назви, наприклад, футбольний клуб «Україна», «Карпатський Лещетарський Клуб» тощо. Рада фізичного виховання, а також товариство «Січ», які виникли з ініціативи ОУН влітку 1941 року, припинили свою діяльність⁸.

Після об'єднання у березні 1942 року УКК та УЦК Тіловиховну секцію було реорганізовано в Референтуру тіловиховання. Її гаслами були: «Спорт в маси» та «Всесторонність у фізичному вихованні»⁹. Очолював її Т. Білостоцький.

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 75б, арк. 1–4.

² Кубійович, В. (1975). *Українці в Генеральній Губернії 1939–1941*. Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 238.

³ Паньківський, К. (1965). *Роки німецької окупації*. Нью-Йорк–Торонто: Ключі, 370.

⁴ Кубійович, В. (1975). *Українці в Генеральній Губернії 1939–1941*. Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 234–235.

⁵ Кубійович, В. (1985). *Мені 85*. Мюнхен: Молоде життя, 99.

⁶ Гурська, О. (2009). Діяльність Українського Центрального Комітету у Генеральній Губернії під час Другої світової війни (1941–1944 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 652, 153.

⁷ Паньківський, К. (1965). *Роки німецької окупації*. Нью-Йорк–Торонто: Ключі, 122.

⁸ Паньківський, К. (1965). *Роки німецької окупації*. Нью-Йорк–Торонто: Ключі, 123.

⁹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 77, арк. 5.

За аналогією до Українських допомогових комітетів та Українських окружних комітетів діяли й спортивні округи, що підпорядковувалися Референтурі тіловиховання. Їх очолювали референти, які відповідали за систематичне інформування Референтури про місця для змагань та тренувань, спорядження спортсменів, організацію змагань загалом. Найнижчою ланкою Референтури тіловиховання були спорттовариства, «всі вони мали реєструватися в УЦК і проводити свою роботу тільки з його відома»¹.

Референтура тіловиховання продовжувала традиції Українського спортивного союзу, організовуючи змагання за здобуття Відзнаки фізичної справності (ВФС). Цей аспект був одним із пріоритетних у вихованні української молоді ще у 1920-х роках. Референтура тіловиховання УЦК затверджувала склад Головної та Технічної комісії ВФС. До складу Головної входили провідник, заступник та організаційний референт (в одній особі), секретар. Провідник комісії відповідав за зв'язки з громадськістю та пропаганду спорту. Завдяки його авторитетові у даному середовищі можна було застосовувати певні санкції по відношенню до порушників дисципліни. Провідник комісії повинен був брати участь у проведенні проб ВФС в Технічних комісіях (ТК). Завдання організаційного референта полягало в тому, щоб організувати відповідні комісії спільно з провідником комісії ВФС. Часто він контролював діяльність на місцевості, призначав Технічні комісії проб ВФС, наглядав за працею створених комісій, погоджував з ними терміни проб ВФС, брав участь в ТК ВФС, пропагував здоровий спосіб життя і спорт. Секретар комісії контролював випуск оголошень, інформував учасників і керівників клубів про змагання, збирав матеріали ТК ВФС, оформлював та пересилав їх разом зі звітами до Головної комісії (ГК). Провідника ТК ВФС визначала та затверджувала ГК ВФС за поданням Референтури тіловиховання при УОК (Український окружний комітет)².

Безпосередньо змагання ВФС організовували Окружні комітети чи ТК ВФС або делеговані для цієї мети особи в школах чи установах. До обов'язків ОК ВФС чи ТК ВФС належали такі: щонайменше за 14 днів визначити місце та дату змагань, подати остаточний термін оголошень, назвати види змагань, які заплановано провести, приймати та відхиляти заявки кандидатів. Технічна комісія проб ВФС мала облаштувати місце для проведення змагань й забезпечити спортсменів усім необхідним.

До складу Технічної комісії ВФС, крім провідника, входили організатор, лікар, вчитель фізичної культури, поручник фізичного виховання або інша особа, яка гарантувала фахове проведення змагань, і секретар. Також Технічна комісія тестувала кожного кандидата окремо, фіксуючи результати, визначаючи рівень його фізичної підготовки й відповідність нормативам для здобуття ВФС. Лікар мав перевіряти стан здоров'я кандидатів, допущених до змагань, відсіювати недужих і слабких, а за потреби надавати медичну допомогу під час проведення змагань. Комісії ВФС (в першу чергу провідник) встановлювали контакти з директорами шкіл, студентськими лідерами, керівниками різних установ, роз'яснюючи їм цілі ВФС³.

Прикметно, що «територія українських частин Генеральної Губернії була поділена на тіловиховні округи, які не відповідали округам державної адміністрації, бо цих було забагато»⁴. За координацію спортивної діяльності в округах Референтури тіловиховання відповідали т. зв. ланки, що «опрацьовували в централі поодинокі ділянки тіловиховання і спорту»⁵. Загалом на території Генеральної губернії діяли ланки з футболу (копаного м'яча), зимових видів спорту (зимових спортів), спортивних ігор, водних видів спорту (водних спортів), боксу, легкої атлетики, шахів, спорту для жінок (жіночого тіловиховання), ВФС, дисципліни й спортивного суддівства (судівництва), спортивної термінології (тіловиховного назовництва), гімнастики (руханки).

Найпопулярнішим видом спорту на території Генеральної губернії був футбол. Його організацією займалася Ланка копаного м'яча УЦК. Високий рівень футбольних змагань залежав від чітко усталеного регламенту й арбітражу. У 1942 році при Референтурі тіловиховання УЦК було створено Ланку дисципліни і судівництва. Загальні положення суддівських практик і регламент

¹ Гінда, В. (2009). Організація спортивного життя в окупованій німцями Україні (1941-1944 рр.). *Наукові записки*. Серія: Історія, вип. 16, 74.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 77, арк. 5.

³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 77, арк. 5-6.

⁴ Паньківський, К. (1965). *Роки німецької окупації*. Нью-Йорк-Торонто: Ключі, 372.

⁵ Паньківський, К. (1965). *Роки німецької окупації*. Нью-Йорк-Торонто: Ключі, 372.

змагань репрезентував «Правильник Ланки дисципліни і судівництва»¹. Даний документ підтверджує підпорядкування спортивних клубів Референтурі тіловиховання УЦК. Спортивний клуб міг брати участь у змаганнях тільки після того, як його зареєструє Референтура тіловиховання. Клубам, що належали до Референтури тіловиховання УЦК, заборонялось організувати змагання з клубами незареєстрованими в УЦК. Одночасно спортсменам офіційних товариств не дозволялося брати участь у змаганнях з неофіційними командами². Футбольний чемпіонат відбувався за «Правилами гри в копаний м'яч» Українського спортивного союзу, прийнятими у 1934 р. Закордонні команди можна було запросити до участі у змаганнях винятково з дозволу Референта тіловиховання УЦК. Турніри та спільні змагання відбувалися з дозволу Ланки дисципліни і судівництва на основі угоди між клубами³.

Удосконалення арбітражної практики (підготовка нових арбітрів і підвищення їхньої кваліфікації) відбувалося на суддівських курсах. Після закінчення навчання слухачі складали іспит. Подібні заходи планували усі футбольні відділення⁴.

Принципи функціонування Ланки копаного м'яча репрезентували «Плани праці на місяць», «Плани цілорічної праці», а також «Напрявні праці секцій копаного м'яча»⁵ обласних осередків та клубів. Окремо прописувалися норми діяльності Ланки дисципліни⁶.

Поворотною подією в історії українського футболу було створення у 1943 році єдиної української ліги⁷. Референтура тіловиховання займалася також розробкою положень, що регулювали розвиток усіх видів спорту: спортивних ігор, зимових видів спорту, легкої атлетики, шахів, гімнастики та ін. Так, на основі положень 1942 р. «після відмови німців грати з українцями, ланка спортивних ігор при референтурі Тіловиховання УЦК у січні 1943 р. намагалася провести красу хокейну першість»⁸.

Управління Ланкою шахів мало свою специфіку. Якщо в інших видах спорту впродовж 1940–1942 рр. уже фактично оформився порядок проведення змагань, то шахові турніри було організовано лише у 1943 р. Намагаючись контролювати усіх шахістів регіону, «УЦК повідомив спортивних референтів і керівництво спортивних товариств, що з початку 1944 року весь край поділили на 6 шахових областей: Львівську, Тернопільську, Станіславівську, Стрийську, Перемишльську, Холмську. Щоби підняти індивідуальний рівень спортсменів, започаткували 6 ліг. Статус кожного шахіста визначався за успішністю виступів на попередніх змаганнях»⁹.

УЦК намагався організувати спортивне життя на засадах професіоналізму. Про це свідчить й функціонування Ланки тіловиховного назовництва, в якій спортсмени співпрацювали з україністами-мовознавцями. Їхня мета полягала не тільки в тому, щоб усталити спортивну термінологію, а й в тому, щоб запровадити її на всій території Генеральної губернії. Про це свідчить запланований до друку «Тіловиховний словник»¹⁰.

Організація спортивного життя в Генеральній губернії відрізнялася від інших окупованих територій. Виняткову роль у популяризації спорту в регіоні відігравали кубкові турніри (розіграші кубка Голови УЦК В. Кубійовича) з футболу, плавання, шахів, які «в той час мали не тільки спортивний, а й суспільно-політичний підтекст»¹¹. Дійсно, з одного боку, завдяки турнірам зростала кількість спортсменів, що прагнули отримати відзнаку у своєму виді спорту, з другого, зміцнювався авторитет В. Кубійовича. Проведення змагань чітко регламентувалося. Так, наприклад, змагання з футболу «відбувалися за олімпійською системою і склалися з двох матчів: вдома і на виїзді.

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 82, арк. 61–63.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 82, арк. 62 зв.

³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 82, арк. 63.

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 82, арк. 7.

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 82, арк. 3–8.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 82, арк. 3–8.

⁷ Гінда, В. (2010). Культура, освіта і спорт під час окупації. *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття: Історичні нариси. У 2 книгах, книга 1*, 723.

⁸ Гінда, В. (2013). Хокей в окупованій нацистами Галичині. *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*, 29, 66.

⁹ Гінда, В. Галицькі шахи за німецької влади. *Zbruc*. <<https://zbruc.eu/node/13499>> (2019, квітень, 19).

¹⁰ Тіловиховне назовництво (1943, січень, 12). *Краківські Вісті*, ч. 5 (743), 6.

¹¹ Гінда, В. (2012). *Український спорт під нацистською свастикою (1941–1944 рр.)*. Житомир: Рута, 220.

Команди-господарі напередодні протистояння повідомляли своїх суперників про час і місце проведення матчу», а записи їхніх результатів «судді по завершенні гри надсилали до футбольного відділу при УЦК»¹. Також заявки на участь у турнірі подавалися за визначеною процедурою, члени клубів здавали фіксовані членські внески.

Національно-суспільне та фізичне виховання української молоді в структурі УЦК забезпечувала система «куренив молоді», які «діяли самостійно під опікою місцевих мужів довір'я, як підбудова референтур опіки над молоддю в УДК і в делегатурах»². Кожен із них мав свій статут. Варто зазначити, що німецька влада довгий час відмовлялась документально оформлювати діяльність «куренив молоді». Так, ще 25 листопада 1940 р. УЦК вніс проект їхнього статуту, але його не схвалили вищі інстанції. Відтак, за рішенням проводу УЦК від 6 квітня 1941 року, «куренив молоді» ставали секціями УОТ. Вони формувалися за віком, поділяючись на «новиків» (7–14 років), юнацтво (14–18 років), молодь (18–24 і навіть 28 років). Для кожного з них розроблялися правила, на підставі яких було вироблено загальну інструкцію для організації та виховання української молоді в Генеральній губернії. У цьому документі містилися також вимоги до молоді різних вікових категорій. Згідно з інструкцією всі «куренив молоді» даної місцевості об'єднувалися в Улад української молоді (УУМ).

15 січня 1942 року було затверджено «Правильник Уладу Української Молоді (УУМ) як Секції Відділу Опіки над Молоддю УДК»³. Завдання УУМ полягало в тому, щоб «дбати про релігійно-моральне, національно-суспільне та фізичне виховання української молоді на терені діяння Українського Краєвого Комітету»⁴. Повітові осередки УУМ очолювали референти опіки над молоддю в УДК⁵.

Управління відділами УУМ («новиків», «юнаків» та «передових») здійснював Начальник УУМ, який є «дорадчим і виконним органом Керманіча Відділу Опіки над Молоддю, має в УУМ необмежену організаційну владу»⁶, Верховна рада УУМ (секретар і референти організації, що відповідали за діяльність хлопців та дівчат, організацію преси й пропаганди, господарювання), «зв'язкові» між центральною владою та регіональними осередками УУМ (окружний, станичний), кошовий – «зв'язковий усіх частин УУМ в одній місцевості»⁷. Обов'язки та повноваження вищезазначених посад прописувалися у «Правильнику внутрішньої дисципліни керівних органів і діловодчиків УУМ» і «Правильнику прав і обов'язків зверхників частин УУМ».

Ще з осені 1940 року зберігався формат підготовки кадрів УЦК для реалізації його діяльності в галузі виховання молоді на базі спеціальних таборів. Функціонування мережі організацій молоді при УУМ також передбачало виховання кадрів, які б контролювали виконання його завдань. Так, «важливим напрямком діяльності Уладу була підготовка інструкторів молодіжних організацій з кандидатур, направлених референтами молоді при окружних, повітових делегатурах УЦК. Ця підготовка проводилася в спеціалізованих таборах у Брюховичах, Пасічній тощо. Підготовкою інструкторів займалися члени куреня “передових”, до складу якого входили колишні члени “Пласту”»⁸. Саме у таборах відбувалася підготовка очільників «клітин молоді» на інструкторських курсах. На їхньому вагомому значенні для виховання молоді та організації молодіжних таборів наголошував В. Кубійович: «Вони закінчувались іспитами, що відбувалися урочисто в присутності місцевого громадянства. На підставі іспитів курсанти оцінювались і призначались відразу

¹ Там само.

² Кубійович, В. (1975). *Українці в Генеральній Губернії 1939–1941*. Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 239.

³ Правильник Уладу Української Молоді як Секції Відділу Опіки над Молоддю (1992). *Електронний архів українського визвольного руху*. <<http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1992>>, 22. (2019, квітень, 19).

⁴ Правильник Уладу Української Молоді як Секції Відділу Опіки над Молоддю (1992). *Електронний архів українського визвольного руху*. <<http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1992>>, 1. (2019, квітень, 19).

⁵ Кубійович, В. (1975). *Українці в Генеральній Губернії 1939–1941*. Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 240–241.

⁶ Правильник Уладу Української Молоді як Секції Відділу Опіки над Молоддю (1992). *Електронний архів українського визвольного руху*. <<http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1992>>, 2. (2019, квітень, 19).

⁷ Правильник Уладу Української Молоді як Секції Відділу Опіки над Молоддю (1992). *Електронний архів українського визвольного руху*. <<http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1992>>, 2. (2019, квітень, 19).

⁸ Офіцинський, В. (2001). *Дистрикт Галичина (1941–1944). Історико-політичний нарис*. Ужгород: Гражда, 109–110.

на відповідні пости – курінних, чотових, начальників вправ тощо. Завдяки цим курсам вже в численних українських селах були молоді люди, які могли керувати клітинами молоді. Автоматично праця на відтинку молоді покращала»¹. Улад української молоді з весни 1942 року очолював О. Тисовський.

Основою організації дозвілля української молоді в Генеральній губернії було таборування. Таборами займався Відділ опіки над молоддю та родиною УЦК в Кракові за згодою уряду Генеральної губернії (Відділу внутрішніх справ)². Оголошення про роботу таборів подавалися у пресі.

Організацію й управління таборами визначав «Правильник Юнацького табору української молоді в Генеральній Губернії», затверджений 14 червня 1941 року³, з яким ознайолювали всіх учасників таборів. З цим документом організатори ознайолювали молодь на окремих зборах на відкритті табору. Його також вивішували на таборовій дошці для оголошень. Вносити зміни до правил міг тільки Відділ опіки над молоддю і родиною УЦК або командант табору з його дозволу.

Існувала чітка ієрархія відповідальних за роботу табору. Так, «усі справи, зв'язані з організуванням і веденням табору – переводить референт Опіки над Молоддю та Родиною даного УОК, УДК чи Делегатури, на терені якого діє табор, точно й згідно з дорученнями ВОиМ та Р. УЦК»⁴. Разом із референтом справами табору займалася Колегія опіки над молоддю та родиною при даному УДК⁵. Обов'язок голови УДК полягав у тому, щоб отримати необхідні дозволи, «на оснування й ведення табору, та заступати справи табору перед владою»⁶. Провід табору затверджував Відділ опіки над молоддю та родиною УЦК і начальник округу. Після того, як Відділ опіки над молоддю видавав наказ про початок роботи табору, управління ним переходило до команданта, який відповідав «за цілість життя в таборі, аж до ліквідації табору. Він стоїть у тісному зв'язку з УДК чи Делегатурою, на яких терені діє табор, щоденно звітує Відділові Опіки над Молоддю пересилаючи звіти що 10 днів через УДК до УЦК»⁷. Заступником команданта був обозний, який відповідав за порядок у таборі⁸ за відсутності першого. До проводу належав і лікар, який здійснював «санітарний нагляд над усіма учасниками/учасницями табору, санітарний нагляд за кухнею»⁹. Під його наглядом санітар провадив «карти здоров'я», а черговий – «книгу хворих»¹⁰.

Окреме місце займали опікун табору та його духівник, тобто «зв'язкові між громадянством і табором, яких обов'язком є інформувати громадянство про життя в таборі»¹¹.

У таборах існував поділ на рої та чоти, управління якими здійснювала т. зв. булава табору, що її формували командант «з поучників та адміністраційних сил»¹². Відповідальними посадами були виховник, провідник відділу табору/референт тіловиховання та господар табору. Згідно з положеннями «Правильника» виховник здійснював «нагляд над моральним поведінням учасників табору», планував «праці табору в ділянці духового виховання», контролював усі заняття¹³, укладав списки таборової молоді. Провідник відділу табору «має нагляд і веде тіловиховання, плянує працю в тій ділянці»¹⁴, а господар «веде цілу господарку табору, отжеж прохарчування, заряд кухнею, доставка товару, за згодою обозного переводить виплати за товар, має нагляд над магазинами табору»¹⁵. «Рої», «чоти» і «курени» очолювали «поучники». Виховна робота таборів базувалася

¹ Кубійович, В. (1975). *Українці в Генеральній Губернії 1939–1941*. Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 242.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 207, арк. 2.

³ Там само.

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 207, арк. 2 зв.

⁵ Татомир, В. (1942). *В юнацьких таборах*. Краків: Українське видавництво, 18.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 207, арк. 2 зв.

⁹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 207, арк. 2 зв.

¹⁰ Татомир, В. (1942). *В юнацьких таборах*. Краків: Українське видавництво, 40.

¹¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 207, арк. 2 зв.

¹² Татомир, В. (1942). *В юнацьких таборах*. Краків: Українське видавництво, 40.

¹³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 207, арк. 2 зв.

¹⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 207, арк. 3 зв.

¹⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3959, оп. 2, спр. 207, арк. 3 зв.

на спеціально розробленій програмі. Окрім фізичного виховання, увага акцентувалася на розвитку інтелектуальних здібностей. Останнє завдання реалізувалося завдяки лекційним курсам, що завершувалися іспитами, т. зв. пробами. Водночас всі учасники таборів мали здавати нормативи ВФС.

Створення та діяльність «куренів молоді» та УУМ, незважаючи на те, що німці заборонили відновлювати «Пласт», свідчили про продовження УЦК традиційного виховання молодого покоління українців. Підтвердженням цього стала діяльність Виховних спільнот української молоді (ВСУМ). Після оформлення Відділу у справах молоді при УКК, до сфери діяльності якого входило виховання молоді, О. Тисовський очолив комісію, що мала розробити статут нової молодіжної організації¹. Спочатку планувалося створити в УКК окрему Комісію виховних осель молоді, «щоб уможливити продовження виховної діяльності української молоді в літніх таборах-оселях на місцях кол. пластових таборів»². Після тривалих обговорень було ухвалено назву Виховні спільноти української Молоді та прийнято правила, які передбачали «на досвіді Пласту виховну діяльність ВСУМ у трьох вікових групах – “племенах”: Новацтво, Юнацтво і Передові»³, а «для керівництва роботою розроблено інструктаж і видавано періодичні обіжники з інструкціями й матеріалами до т. зв. проб, яких було три ступні»⁴. Частини ВСУМ були особливо активними у шкільному середовищі. Після поширення влади УЦК на всю територію Генеральної губернії у березні 1942 року «весь тягар праці лежав на “передових”, колишніх пластунах та на студентах, що включилися в працю ВСУМ. Напрявні до діяльності встановляла як дорадче тіло “Виховна Рада”, що її очолював засновник Пласту д-р. О. Тисовський»⁵.

Діяльність органів управління УЦК висвітлювалася в періодичних виданнях, зокрема фізичне виховання між старшими громадянами пропагувала газета «Краківські Вісті». Функціонування клітин молоді та спортивних товариств було предметом обговорення у місячнику «Дорога»⁶.

Підводячи підсумки нашого дослідження, слід констатувати, що у формуванні структури управління справами молоді та спорту Українського центрального комітету на території Генеральної губернії простежуються два підходи: 1) створення мережі інституцій, що відповідали за розбудову галузі професійного спорту, налагодження чіткої співпраці органів на рівні центр–регіони; 2) налагодження системи об'єднань молоді, які реалізовували принципи її національно-суспільного виховання, поєднуючи офіційні засади та пластові традиції (Схема 1).

Незважаючи на тотальний контроль нацистської влади над всіма сферами життя, Українському центральному комітету вдавалося зберегти певну автономність. Комплексно УЦК втілював у життя свою програму фізичного і спортивного виховання молоді. Нацисти, очевидно, менше цікавилися спортивним життям місцевого населення, що дозволило УЦК створити власну систему спортивних організацій. Незважаючи на той факт, що УЦК існував у межах окупаційної німецької влади і змушений був значною мірою дублювати організаційні структури окупаційної системи у сфері спорту і фізкультури, керівники УЦК, зокрема В. Кубійович, брали за зразки не німецькі підходи, а традиційні для Галичини ще з початку ХХ ст.

УЦК вдалося побудувати справді ефективну систему управління спортом, про що свідчить організація спортивних змагань на високому рівні, зокрема кубків з футболу, плавання і шахів, які носили ім'я керівника УЦК. Крім професійного спорту, управлінським структурам УЦК вдалося пропагувати й організувати масовий спорт, що в умовах окупації також було неабияким досягненням й свідчило про те, що організація цих структур була ефективною з точки зору управління справами спорту.

¹ Самотулка, Т. (2008). *Новацьким шляхом*. Львів–Нью-Йорк, 168.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Паньківський, К. (1965). *Роки німецької окупації*. Нью-Йорк–Торонто: Ключі, 372.

⁵ Самотулка, Т. (2008). *Новацьким шляхом*. Львів–Нью-Йорк, 169.

⁶ Кубійович, В. (1975). *Українці в Генеральній Губернії 1939–1941*. Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 246.

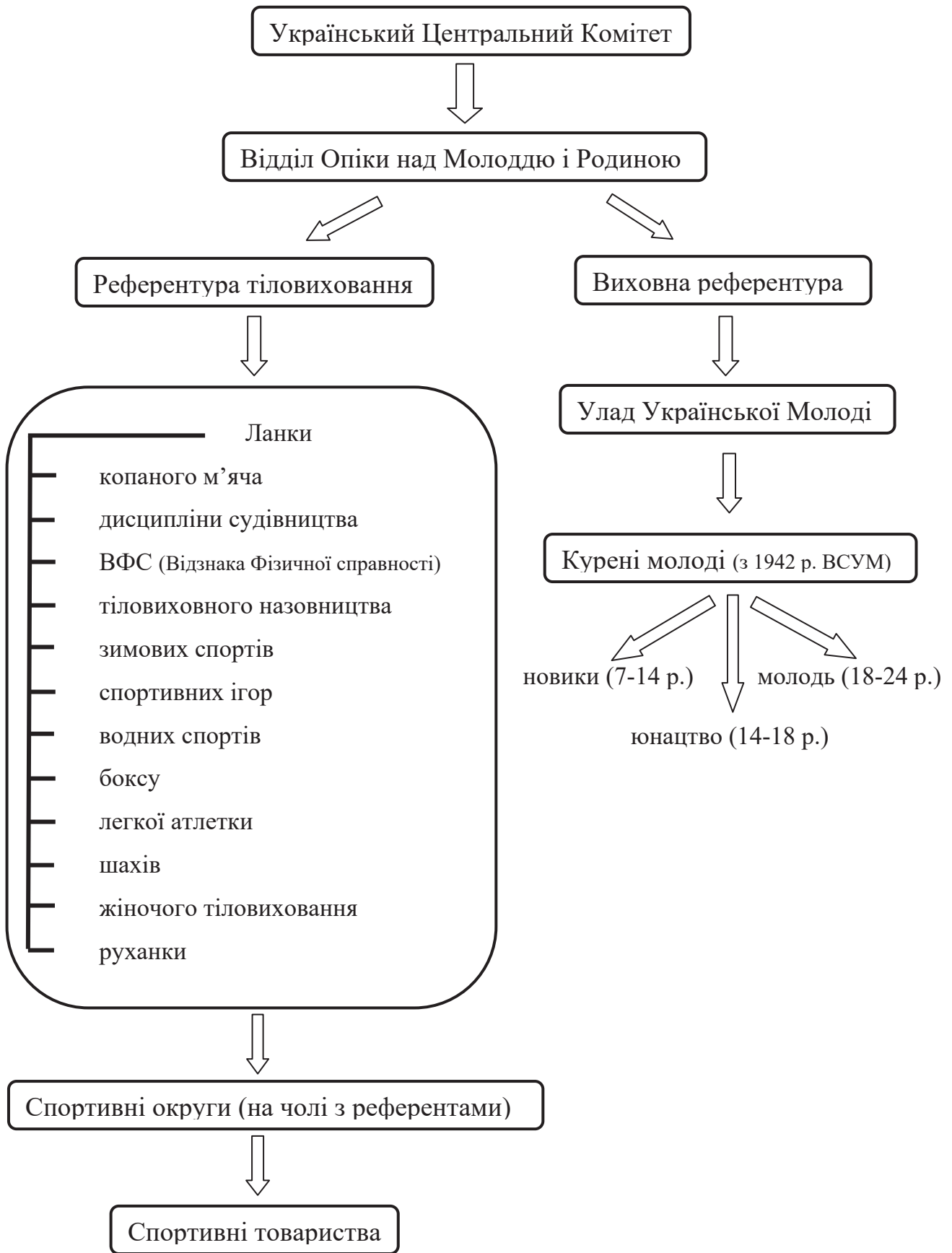

Схема 1. Організаційна структура галузі спорту і фізичного виховання Українського Центрального Комітету в Генеральній Губернії (оригінальність назв і правопису збережено)

References:

1. Andrukhiv, I., Kovalyk, V. (2011). Kul'turno-osvitnye zhyttya na Stanislavshchyni v umovax nacysts'kogo okupacijnoho rezhymu. [Cultural and educational life in the Stanislaviv region in the conditions of the nazi occupation mode]. *Skhid*. [East], 3 (110), 7-83. [in Ukrainian].
2. Dashkevych, Y. (1999). Dokumenty Ukrayins'koho Tsentral'noho Komitetu v Natsional'nomu arkhivi Kanady pro pol's'ko-ukrayins'ki stosunky (1941–1944 rr.). [Documents of the Ukrainian Central Committee in the National Archives of Canada about the Polish-Ukrainian relations (1941–1944)]. *Materialy zasidan' Istorychnoyi ta Arkheohrafichnoyi komisiiy NTSH v Ukrayini*. [Materials of the meetings of the Historical and Archeographic Commissions of the Shevchenko Scientific Society in Ukraine], 2, 157-159. [in Ukrainian].
3. Hinda, V. (2009). Orhanizatsiya sportyvnoho zhyttya v okupovaniy nimtsyamy Ukrayini (1941–1944 rr.). [Organization of sports life in Ukraine during the German occupation (1941–1944 years)]. *Naukovi zapysky Vinnys'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Istoryia*. [Scientific notes of the Mykhaylo Kotsiubynsky State Pedagogical University of Vinnitsa. Series: History], 16, 72-78. [in Ukrainian].
4. Hinda, V. (2010). Kul'tura, osvita i sport pid chas okupatsiyi. [Culture, education and sports during the occupation]. *Ukrayina v Druhiy svitoviy viyni: pohlyad z XXI stolittya: Istorychni narysy*. [Ukraine in the Second World War: A View from the 21st Century: Historical Essays], 1, 697-732. [in Ukrainian].
5. Hinda, V. (2012). *Ukrayins'kyi sport pid natsysts'koyu svastykoyu (1941–1944 rr.)*. [Ukrainian sports under Nazi swastika (1941-1944 years)]. Zhytomyr: Ruta. [in Ukrainian].
6. Hinda, V. (2013). Khokey v okupovaniy natsystamy Halychyni. [Hockey in the Nazi-occupied Galicia]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya: Istorychni nauky*. [Bulletin of the Cherkasy University. Series: Historical Sciences], 29, 61-67. [in Ukrainian].
7. Hinda, V. Halyts'ki shakhy za nimets'koyi vlady. [Galician chess under German rule]. *Zbruch*. <<https://zbruc.eu/node/13499>> [in Ukrainian]. (2019, April, 19).
8. Hurs'ka, O. (2009). Diyal'nist' Ukrayins'koho Tsentral'noho Komitetu u Heneral'niy Huberniyi pid chas Druhoyi svitovoyi viyny (1941–1944 rr.). [The activity of the Ukrainian Central Committee in the General Government during the Second World War (1941–1944 years)]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lvivs'ka politehnika»* [Bulletin of Lviv Polytechnic National University], 652, 152-156. [in Ukrainian].
9. Ivanyk, M. (2010). Arhiv Ukrayins'koho tsentral'noho komitetu v Krakovi yak dzherelo do vvychnennya nimets'koyi okupatsiynoi polityky shchodo ukrayintsiv v Heneral'niy huberniyi. [Archive of the Ukrainian Central Committee in Krakow as a source for the study of the German occupation policy towards Ukrainians in the General Government]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»*. *Seriya: Istorychni nauky* [Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Series: Historical Sciences], 15, 210–224. [in Ukrainian].
10. Kubiyovych, V. (1975). *Ukrayintsi v Heneral'niy Huberniyi 1939-1941* [The Ukrainians in the General Gouvernement 1939–1941]. Chicago: Vydavnytstvo Mykoly Denysyuka. [in Ukrainian].
11. Kubiyovych, V. (1985). *Meni 85* [My 85]. Munich: Molode zhyttya. [in Ukrainian].
12. Kucher, V., Stefanyuk, H. (2010). Okupatsiynyy rezhym v dystrykti «Halychyna». [Occupation regime in the «Galicia» district]. *Ukrayina v Druhiy svitoviy viyni: pohlyad z XXI stolittya: Istorychni narysy* [Ukraine in the Second World War: A View from the 21st Century: Historical Essays], 1, 392–412. [in Ukrainian].
13. Ofitsyns'kyi, V. (2001). *Dystrykt Halychyna (1941–1944). Istoryko-politychnyy narys* [District Galicia (1941–1944). Historical and political essay]. Uzhhorod: Grazhda. [in Ukrainian].
14. Pan'kivs'kyi, K. (1965). *Roky nimets'koyi okupatsiyi* [Years of German occupation]. New York–Toronto: Klyuchi. [in Ukrainian].
15. Samotulka, T. (2008). *Novats'kym shlyakhom* [Novaky way]. Lviv-New York. [in Ukrainian].
16. Serhiychuk, V. (2004). *Ukrayins'kyi zdvyh: Zakerzonnya* [Ukrainian changing: Zakerzonnia]. Kyiv: Ukrayins'ka vydavnycha spilka. [in Ukrainian].
17. Tatomyr, V. (1942). *V yunats'kykh taborakh* [In youth camps]. Krakow: Ukrayins'ke vydavnytstvo. [in Ukrainian].
18. Tilovykhovne nazovnytstvo. [Physical education naming]. (1943, sichen, 12). [1943, January, 12]. *Krakivs'ki Visti* [Krakow News], 5 (743), 6.
19. Tsentralnyy derzhavnyy arhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny [Central State Archive of the Supreme State Bodies and Governments of Ukraine], f. 3959, op. 2, spr. 75b, ark. 1–4 [in Ukrainian].
20. Tsentralnyy derzhavnyy arhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny [Central State Archive of the Supreme State Bodies and Governments of Ukraine], f. 3959, op. 2, spr. 77, ark. 5–6 [in Ukrainian].
21. Tsentralnyy derzhavnyy arhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny [Central State Archive of the Supreme State Bodies and Governments of Ukraine], f. 3959, op. 2, spr. 82, ark. 3–8 [in Ukrainian].
22. Tsentralnyy derzhavnyy arhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny [Central State Archive of the Supreme State Bodies and Governments of Ukraine], f. 3959, op. 2, spr. 82, ark. 61–63 [in Ukrainian].
23. Tsentralnyy derzhavnyy arhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny [Central State Archive of the Supreme State Bodies and Governments of Ukraine], f. 3959, op. 2, spr. 207, ark. 2 [in Ukrainian].

24. Tsentralnyy derzhavnyy arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny [Central State Archive of the Supreme State Bodies and Governments of Ukraine], *f. 3959, op. 2, spr. 207*, ark. 2 zv. [in Ukrainian].
25. Tsentralnyy derzhavnyy arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny [Central State Archive of the Supreme State Bodies and Governments of Ukraine], *f. 3959, op. 2, spr. 207*, ark. 3 zv. [in Ukrainian].